

Kulturhistoriska värden i Svartbäcken

Föredrag av Carl Erik Bergold

Till årsmötet i april 2005 hade vi inbjudit Carl Erik Bergold att hålla ett föredrag om yttre Svartbäckens kulturhistoria (med "yttre" avses området norr om Skolgatan). Han kallade föredraget "Från hemskt till folkhemskt. Om bo-staden i yttre Svartbäcken".

Carl Erik Bergold är konsthistoriker, boende i Uppsala och verksam vid Konstvetenskapliga Institutionen vid Stockholms Universitet. Han har bland annat skrivit en stor avhandling om "Uppsala, Stadsbyggande, 1900-1960". Föredraget var välbesökt men för de som inte var där ska vi försöka återge några huvuddrag i allt det Carl Erik Bergold berättade för oss.

1908 lade Per Hallman fram ett planeringsförslag för yttre Svartbäcken. Den planen innehöll ett stort antal intressanta aspekter, varav inte alla, men ett flertal genomfördes. De sätter fortfarande en stark prägel på området.

Hallmans plan var nästan motsatsen till ett rakt mönster. Man ser fortfarande att gatorna är mycket olika till sin bredd, att många gator är kurviga (t ex Swedenborgsgatan och Auroragatan) och att gator byter riktning (t ex Hallstensgatan). Gator som skulle kunna vara det är inte alls parallella. Det är t ex en rejäl avdrift mellan Gamla Uppsalagatan och Sköldungagatan. Det finns också charmiga återvändsgator som Ruriks plan och Emunds plan.

Även bebyggelsen blev motsatsen till likformighet. Under den grundläggande byggnadsperioden 1910-1930 blandades stilar och storlekar rejält. Antalet hushåll per fastighet varierade mycket genom en blandning av fristående hus, radhus och radstående hus. Mycket tidiga radhus i landet (1913) var de röda som finns runt Stjernhjelmens plan. Radstående hus var begreppet för den typ av fastighet som exempelvis Vikingagatan 22-30 och Swedenborgsgatan 21-33 utgör.

En spännande miljö som han pekade ut var Timmermansgatan, som i Hallmans stadsplan var huvudförbindelsen mellan yttre Svartbäcken och centrala staden.

Området av mindre villor, norr om Tunåsens sjukhem, bebyggdes 1939-44 efter en plan för området som stadsarkitekt Gunnar Leche lade fram 1937. Området har svagt böjda gator och ett planerat gångstråk mitt i området (Lagmansgatan). Bergold pekade ut en tidstypisk entré värd att behålla, den som har ett litet tak som sticker ut över ytterdörren utan pelare, som fortfarande kan beskådas på en del av husen. I det området finns också den hustyp som Leche kallade tvåkopplade hus, att beskåda på Ingvarsgatan (uppförda 1942-43) liksom ett par stycken på Valhallagatan.

Yttre Svartbäcken är av kommunen klassat som ett skyddsvärt område som tillhör de särskilt värdefulla byggnadsmiljöerna i Uppsala innerstad. Carl Erik Bergold ansåg att det är vår sak att sträva efter att behålla den ursprungliga karaktären i området. Han menade att vi bor här på platsens villkor och att det finns en anda, ett klimat som vi bör känna ett ansvar att bevara. Avseende utveckling i området menade han att alla förändringar och tillägg ska förstärka de intryck som redan finns. Han visade bilder från området där det ursprungliga är snyggt bevarat såsom exempelvis Hallstensgatan 3, Valhallagatan 21 och Runstensgatan 3. Han visade också exempel där nytt tillkommit som inte alls stämde med tidigare intryck och därför belastar områdets karaktär.

Många hus och lägenheter har/hade ursprungligen en boyta som man, inte då, men idag kan uppleva som liten. Carl Erik Bergold ansåg det inte självklart att originalhus byggs ut åt olika håll. Ett annat vanligt alternativ är ju att se sig om efter något större om man vuxit ur sitt tidigare boende.

Tidigare generationer uppförde hus och trädgårdar som skulle tillhöra allas synintryck. Det ligger därför i den historiska karaktären att inte gömma dessa skönhetsvärden, menade Bergold.

Han informerade oss om att Upplandsmuseet och Stadsantikvarien (f n Dan Thunman) står till tjänst med råd till den som vill renovera med bevarande av ursprunglig karaktär.

Carl Erik Bergold uttryckte stor respekt för det unika i Hallmans stadsplan från 1908 och ansåg att den bör vara vår guide om vi vill påverka framtida stadsplanering i området.

Tillägg till föreningens ändamål

Engagemanget av Carl Erik Bergold var avstamp för en kompletterande riktning inom föreningens ändamål. Vid årsmötet gjordes på styrelsens förslag ett tillägg till stadgarna. Det var "Föreningens verksamhet syftar till att tillvarata och främja medlemmarnas intressen beträffande:

- kulturhistoriska värden i boendemiljön"

Detta som tillägg till de övriga fem punkter som finns i samma paragraf.

Som bostadsområde närmar sig Yttre Svartbäcken 100 år. Här kan vi passa på att nämna att Svartbäckens Egnahemsförening kommer att fira 100-årsjubileum om åtta år, alltså 2013. Med områdets stigande ålder så har styrelsen funnit att de kulturhistoriska värdena i området får en allt större betydelse för trivsel och attraktivitet, både för oss som bor här och de som inte bor här ännu. Vi vill ägna tid och resurser åt spridandet av kunskap om områdets karaktär och vilka sätt det finns att bevara, underhålla och i förekommande fall återställa den miljö som generationer före oss skapade.